

INLEIDING

Dit boek gaat over het voeren van gesprekken met kinderen over gewone en ongewone gebeurtenissen en problemen die zij in hun dagelijks leven tegenkomen. Het gaat dus niet om bijzondere of therapeutische gespreksvoering, maar om ‘gewone’ gesprekken die helpend of ondersteunend bedoeld zijn. Zulke gesprekken kunnen betrekking hebben op allerlei dagelijkse vragen en problemen waar kinderen mee bezig zijn. Belangrijke dingen voor de kinderen dus. Misschien lijken zulke zaken voor de volwassene weleens wat erg simpel, niet de moeite waard om zoveel aandacht aan te besteden. Maar kinderen zijn geen volwassenen, hun vragen en problemen komen voort uit de eigen manier waarop zij met de wereld om hen heen omgaan.

Aan de andere kant zijn veel van de onderwerpen waar kinderen zich druk om maken, heus niet zo ver verwijderd van het volwassen bestaan. Ook kinderen hebben te maken met zorg voor het milieu, met een wereld die soms vol dreiging is, met agressie in de buurt, met kleiner wordende families, met echtscheiding, met werkloosheid in het gezin, met minderheidsgroepen, met het verlies van geliefde personen, en ga zo maar door.

In dit boek, dat bestemd is voor ouders, leidsters in de kinderopvang en de peuterspeelzaal, groepsopvoeders, leerkrachten en natuurlijk voor studenten aan beroepsopleidingen op het gebied van onderwijs en opvoeding proberen we duidelijk te maken hoe gesprekken met kinderen kunnen verlopen. Hoe volwassenen en kinderen elkaar in zo’n gesprek kunnen vinden, of juist niet, en hoe dat komt. Welke onderwerpen daarbij aan bod kunnen komen. En ook hoe de volwassene zo’n gesprek richting kan geven.

Kinderen, dat is een breed begrip. Per leeftijds- of ontwikkelingsfase zijn er grote verschillen in taalgebruik, in denkvermogen, in de manier waarop kinderen over zichzelf en hun gevoelens kunnen praten, en ook in de manier waarop ze het contact met een volwassene aangaan en ervaren. Wij kozen voor dit boek de leeftijdsgroep van onge-

veer drie tot ongeveer twaalf jaar. Omstreeks het derde jaar is de taal- en cognitieve ontwikkeling zo ver gevorderd dat het kind zelf een duidelijke bijdrage kan hebben aan een gesprek(je) over een onderwerp. De voorbeelden zijn ontleend aan peuters, kleuters en schoolkinderen. Nu en dan doen we, als daar aanleiding voor is, ook suggesties voor gebruik bij jonge adolescenten. Met twaalf à dertien jaar worden kinderen pubers en verwisselen ze de basisschool voor het voortgezet onderwijs, waardoor hun leefwereld sterk verandert. Dat maakt dat de communicatie een ander karakter krijgt, al zijn de basisprincipes hetzelfde. Voor gesprekken met pubers en adolescenten is echter al wat meer literatuur beschikbaar.

Kenmerken van een gesprek

Een gesprek voeren is iets anders dan zomaar babbelen of kletsen. Met babbelen bedoelen we meestal dat twee of meer mensen gezellig wat zitten te praten over onbelangrijke zaken. Ook kletsen kan op deze manier worden opgevat, hoewel er vaak een negatieve betekenis aan toegekend wordt. Als bijvoorbeeld in een gesprek gezegd wordt: 'Zit niet zo te kletsen', dan verwijst dit naar de betekenis van onzin verkopen, ongegronde dingen zeggen.

Het verschil tussen babbelen en kletsen enerzijds en een gesprek voeren anderzijds heeft dus vooral te maken met de inhoud van wat gezegd wordt. Een gesprek heeft een andere inhoud dan babbelen of kletsen. Het gaat ergens over. Niet de gezelligheid staat voorop, zoals bij babbelen, maar wat er gezegd wordt; de inhoud van het gesprek staat centraal.

Wat babbelen, kletsen en een gesprek voeren wél gemeen hebben is dat ze allemaal iets te maken hebben met taal en met communiceren. Het gaat altijd om minimaal twee personen die boodschappen naar elkaar uitzenden en van elkaar ontvangen. Voor het uitzenden en ontvangen van boodschappen zijn er bepaalde regels, afspraken. Veel van deze regels zijn vanzelfsprekend. Zo is het een vanzelfsprekende regel dat men tijdens het praten niet plotseling overgaat op het Italiaans. Andere regels spreken minder vanzelf, of gelden alleen binnen een bepaalde groep. Dan kan er gemakkelijk verwarring ontstaan of een onbehaaglijk gevoel. Zo worden kinderen vaak 'geplaagd' door ooms en tantes met de vraag: 'En hoe gaat het op school?' Deze vraag heeft meestal niet tot doel werkelijk iets te weten te komen over de schoolprestaties van het kind, maar is veeleer te beschouwen als een onhandige poging van de volwassene om contact te krijgen met het kind. Kinderen zal men een dergelijke vraag dan ook zelden aan elkaar horen stellen. Dat kinderen

zich vaak ongemakkelijk voelen bij zo'n vraag is niet verwonderlijk. Ze is namelijk veel te algemeen, en te vergelijken met een andere in de sociale omgang erg vaak gestelde vraag: 'Hoe gaat het?' De sociale regel is dat men een dergelijke vraag beantwoordt met de vaste formule: 'Goed. En met u?' Stel je voor dat iemand dan zou zeggen: 'Fijn dat u dat vraagt. Het gaat namelijk bijzonder slecht met mij de laatste weken.' Zo'n antwoord roept verbazing en schrik op: niet alleen door de inhoud van het antwoord, maar ook doordat een bepaalde omgangsvorm doorbroken wordt. Maar wie de regel niet kent, kan zich daar ook niet aan houden. Daardoor ontstaat dan weleens verwarring.

Op basis van het voorgaande kunnen we nu drie kenmerken van een gesprek geven:

- 1 Een gesprek heeft te maken met taal waarbij boodschappen uitgezonden en ontvangen worden.
- 2 Er zijn altijd twee of meer mensen bij betrokken.
- 3 Dit tweerichtingsverkeer verloopt volgens bepaalde regels.

Waarom praten volwassenen met kinderen?

Nu er meer duidelijkheid gegeven is over wat een gesprek voeren nu eigenlijk is en wat eronder verstaan wordt, keren we terug naar de vraag waarmee we gestart zijn: waarom praten volwassenen met kinderen?

Volwassenen gaan op allerlei manieren met kinderen om. Vele dingen doen ze samen met kinderen in allerlei dagelijks terugkerende bezigheden, bijvoorbeeld 's ochtends samen aankleden, eten, spelen en televisie kijken. Serieuze gesprekken vormen in deze situaties eerder uitzondering dan regel. Als er gepraat wordt met kinderen dan is daar vaak een bijzondere aanleiding voor. Dit kan bijvoorbeeld zijn veelvuldig spijbelen of een slecht rapport, maar ook een ingrijpende gebeurtenis zoals een op handen zijnde echtscheiding, een verhuizing of het verwachte overlijden van een familielid. Dergelijke gesprekken vinden meestal niet terloops plaats terwijl er televisie wordt gekeken, maar veeleer in de rust van de huiskamer of op een plekje waar je niet gestoord wordt door anderen. Op school neemt de leerkracht het kind dan vaak even apart. Dit soort gesprekken met kinderen betekent niet dat er problemen zijn in de opvoeding thuis of op school, maar wel dat er zich in het dagelijks leven moeilijkheden of problemen voordoen. Het is goed die tijdig te signaleren en zo mogelijk op te lossen of te verminderen. Zo wordt voorkomen dat de ontwikkeling stagneert of een ongewenste richting opgaat. Praten met kinderen is dan ook te zien als een gewoon opvoedingsmiddel.

Er zijn verschillende soorten gesprekken. Een belangrijk onderscheid is of het gaat om een probleem *met* het kind of dat het gaat om een probleem *van* het kind. Als Sjoerd bijvoorbeeld geen uitnodiging krijgt voor het feestje van zijn beste vriendje of niet de fel-begeerde prijs wint met de kleurwedstrijd, dan gaat het om een probleem *van* het kind. De meeste volwassenen zijn dan geneigd een opbeurend woord te spreken in de trant van: 'Kop op, volgende keer beter.' De gevoelens van afwijzing, teleurstelling en verdriet blijven op die manier onbesproken, en veel kinderen halen dan ook de schouders op bij dergelijke opbeurende woorden. Ze voelen zich niet begrepen. Net zomin is het de bedoeling dat de volwassenen zo'n probleem van het kind als het ware op zichzelf betrekken. Dit ligt anders bij nare en moeilijke gebeurtenissen die zowel de volwassene als het kind aangaan. In dergelijke gevallen is het juist wél heel belangrijk dat die gezamenlijke betrokkenheid tot uitdrukking komt.

In die gevallen waarin het gaat om problemen *met* het kind, spreken volwassenen kinderen vaak vermanend of corrigerend toe. Ze willen bijvoorbeeld niet meer hebben dat er nog klachten komen van de leerkracht over het slechte luisteren in de klas of over de ruzies op het schoolplein. Naast deze vermanende opmerkingen wordt kinderen meestal wel gevraagd 'waarom' ze iets doen of juist laten. Dit is een vraag die niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen nauwelijks te beantwoorden is. Veel van dergelijke situaties lopen dan ook uit op conflicten: 'Daarom is geen reden!' Een ander veel gegeven antwoord: 'Ik weet het niet', is meestal terecht, maar roept ook boos makende gevoelens van ongelooft en onmacht op bij de volwassenen.

Het gesprek kan ook verschillende doelen hebben. In de eerste plaats kan het doel zijn het verhaal van het kind te willen horen en het daarbij te willen ondersteunen en helpen. In de tweede plaats kan het doel zijn een bepaalde moeilijke boodschap over te brengen. Na het brengen van de ingrijpende boodschap, bijvoorbeeld een op handen zijnde verhuizing, is er dan in tweede instantie ruimte om op de gevoelens van het kind in te gaan.

Naast gesprekken over problemen *met* het kind, problemen *van* het kind, gezamenlijke problemen en het overbrengen van belangrijk nieuws, zijn ons inziens ook 'gewone' gesprekjes van groot belang. Ze geven extra cachet aan het leven; ze maken het rijker en voller omdat ze een wezenlijke betrokkenheid bij elkaar impliceren. Door middel van zulke gesprekken laat men zien dat men interesse heeft voor de ander, dat men het belangrijk vindt wat de ander denkt en voelt. Daarnaast is praten ook belangrijk om dingen te weten te komen. Zonder praten blijft men steken bij vage ideeën en veronderstellingen met betrekking tot de ander, zonder te weten of het klopt.

Het voorgaande betekent niet dat álles met kinderen besproken moet worden. In deze op zich positieve opvoedingsstijl, die de laatste jaren sterk opgang heeft gemaakt, kan men te ver gaan. Zo zijn er gezinnen waarbij met de kinderen besproken wordt hoe het financiële bestedingspatroon van het gezin eruit moet zien, of er wel of niet een nieuwe baby in het gezin zou moeten komen, of vader wel of niet een nieuwe auto zal kopen, enzovoort. Bij deze voorbeelden worden de kinderen aangesproken alsof ze volwassen partners zijn, waarbij voorbij wordt gegaan aan het feit dat kinderen zo veel verantwoordelijkheid nog niet kunnen en mogen dragen. Het kind is een volwassene-inwording, met eigen mogelijkheden maar ook beperkingen.

Praten met kinderen versus praten tegen kinderen

Een gesprek voeren met een kind vinden veel mensen moeilijk. Dit wil niet zeggen dat er weinig tegen kinderen gezegd wordt. Er wordt juist veel tégen kinderen gesproken. Er lijkt hierbij echter nogal eens sprake van een scheve rolverdeling. Immers, meestal spreekt de volwassene tegen het kind, waarbij het kind moet luisteren. Daarbij krijgt het kind vaak weinig gelegenheid om zelf te spreken en lijkt de volwassene onvoldoende in staat om te luisteren naar wat het kind te zeggen heeft. Het tweerichtingsverkeer van het gesprek is dan verdwenen, het wordt ‘inpraten op’, en de balans tussen spreken en luisteren is verstoord. Deze scheve verdeling lijkt gedeeltelijk terug te voeren op een misverstand over het praten met kinderen. Er zijn mensen die denken dat alleen volwassenen met elkaar praten en dat kinderen alleen spelen; dat kinderen nog niet in staat zijn om net als volwassenen te praten over wat ze bezighoudt. Een beetje waar is dit natuurlijk wel. De taalontwikkeling van kinderen is bijvoorbeeld nog niet zo ver ontwikkeld dat ze alles wat volwassenen zeggen kunnen begrijpen. De meeste kinderen zijn echter uitstekend in staat om aan volwassenen te vertellen wat hen bezighoudt, als de volwassenen er tijdens het gesprek maar rekening mee houden dat ze te maken hebben met een kind.

Aan het praten ‘met’ het kind is dit boek gewijd. In het eerste hoofdstuk gaan we dieper in op het gesprek tussen volwassenen en kinderen. Hoe worden zij echt gesprekspartners? Hoe wordt hun gesprek tweerichtingsverkeer, en geen simpel ‘inpraten op’? Veel hangt hier af van de visie die de volwassenen, ouders, leerkrachten, leidsters en beroepsopvoeders op kinderen in het algemeen hebben, en op dit kind in het bijzonder.

Natuurlijk zijn er verschillen per leeftijd. Met een wat ouder kind kunnen andere dingen worden besproken, en op een andere manier, dan met een peuter. Daarom worden

de hoofdstukken 2, 3 en 4 besteed aan een beknopt overzicht van de ontwikkelingsgang die van belang is voor de manier waarop het kind zich als gesprekspartner manifesteert: de taalontwikkeling, de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

In de hoofdstukken 5 tot en met 10 komen onderwerpen aan de orde die in de kinderlijke wereld een grote rol spelen. Verwacht hierbij geen simpele ‘recepten’ hoe deze onderwerpen in een specifiek gesprek met een kind benaderd kunnen worden. We proberen vooral breder toepasbare wijzen van denken aan te reiken.

Alle kinderen krijgen in hun leven te maken met volwassenen die weggaan. Meestal komen ze – gelukkig! – ook weer terug. Maar soms gebeurt dit niet. We bespreken in hoofdstuk 5 uitvoerig wat het voor kinderen betekent om een belangrijke persoon te verliezen door dood of door echtscheiding.

Gelukkig loopt het leven in de meeste gezinnen in ons land zonder grote moeilijkheden. Toch zijn er veel gebeurtenissen die grote invloed kunnen hebben op het leven van kinderen. Praten daarover helpt om zulke ervaringen te verwerken. In hoofdstuk 6 wordt aandacht gegeven aan de geboorte van een kind in een gezin en aan rivaliteit tussen broers en zusjes, aan het werkloos raken van een van de ouders, aan adoptie en aan nieuw samengestelde gezinnen. Ook besteden we aandacht aan het verlies van een vertrouwde omgeving en van vriendjes door een verhuizing.

In elke samenleving komen verschillen voor tussen mensen. Elke samenleving is immers opgebouwd uit diverse groepen en subculturen, elk met hun eigen normen en waarden, en met hun eigen gedragsregels. ‘Onbekend maakt onbemind’ zegt het spreekwoord en daardoor vinden we mensen en zaken die anders zijn dan wij gewend zijn ‘gek’. Dat geldt ook voor kinderen. Daar komt nog bij dat je met regels globaal genomen twee kanten uit kunt: je erbij neerleggen, de regels volgen, of juist ertegen rebelleren. Dit zijn onderwerpen die zeker ook bij kinderen een grote rol spelen. Hoofdstuk 7 gaat daarover.

Tot nu toe hebben we het vooral gehad over sociale aspecten van het kinderleven. Daarbij zouden we het misschien wel meest basale over het hoofd kunnen zien, namelijk de lichamelijkeheid. Door het lichaam presenteert de mens – en het kind – zich aan anderen. Het lichaam is een gegeven. In de loop van de ontwikkeling wordt dit in alle facetten ontdekt en beleefd. Daarover gaat hoofdstuk 8. In verband hiermee komen ook lichaamshygiëne, kleding, seksualiteit, masturbatie, duimzuigen en nagelbijten aan de orde, zaken die in het dagelijks bestaan van kinderen een relatief grote rol spelen.

Daarna keren we in hoofdstuk 9 terug naar de maatschappij, tegen de achtergrond

van het wereldgebeuren. Door het einde van de Koude Oorlog en de toenadering tussen Oost en West is bijvoorbeeld de kernwapendreiging sterk verminderd. Maar oorlogsdreiging is er nog genoeg, en die komt dagelijks via de tv de huiskamer binnen. Ook andere mondiale problemen, zoals milieuvervuiling en discriminatie, gaan aan kinderen niet voorbij. Zowel in het gezin als op school zijn dit regelmatig terugkerende gespreks- onderwerpen.

Van het wereldgebeuren naar intermenselijke relaties is in onze mediamaatschappij maar een kleine stap. Ondanks de commercialisering van de samenleving zullen relationele aspecten altijd de kern van menselijk bestaan blijven uitmaken, zeker in de nog beperkte wereld van het kind. Daarom eindigen we in hoofdstuk 10 de reeks van gespreks- onderwerpen daarmee. Aan de orde komen zaken als ruzie en agressie, pesten en plagen, maar ook vriendschap en liefde. Het zijn immers juist deze doorgewone dingen die het dagelijks kinderleven tot een 'kindwaardig' leven maken.

Ten slotte wijden we twee hoofdstukken (11 en 12) aan gesprekstechnische onderwerpen. Met opzet plaatsen we die niet aan het begin, omdat het niet de bedoeling is in dit boek een soort gesprekstraining aan te bieden. De bedoeling en de inhoud van de gesprekken staan voorop. Technische aanwijzingen kunnen een hulpmiddel zijn om zo'n gesprek duidelijker vorm te geven en beter te laten verlopen. Het is essentieel dat de volwassene goed luistert en meeleeft met wat het kind bezighoudt, en in staat is om soms ook te zwijgen. Daarnaast kan een kind geholpen worden om meer orde te brengen in chaotische belevingen, door tegenstrijdigheden te herkennen en onder woorden te brengen, en soms ook door het geven van goede raad. Een grapje tussendoor maakt een al te zwaar gesprek luchtiger en daardoor beter verteerbaar.

Het voeren van een gesprek is natuurlijk niet uit een boek te leren. Een goed gesprek is gebaseerd op een grondhouding van interesse in het kind, waardoor het leuk is om te luisteren, mee te leven, enzovoort. Als die basis er is, helpt dit boek volwassenen misschien zich bewust te worden van de vele onderwerpen waarin kinderen geïnteresseerd zijn en waarin kinderen ook duidelijk een eigen inbreng kunnen hebben.